

ELS ELECTRODOMÈSTICS SÓN UN ELEMENT QUE ACCELERA LA REDISTRIBUCIÓ DEL TREBALL DOMÈSTIC? UN ESTUDI DE CAS: LA RENTADORA

M. Carme Alemany

Els estudis que s'han realitzat dins ara en el marc de l'escola constructivista s'han centrat sobretot en demostrar el caràcter social de la innovació tecnològica, la qual cosa ha ajudat, en particular, a comprendre el perquè de determinats mecanismes o dispositius tècnics, la forma que adopten certs objectes tècnics, com es difonen i com arriben a interessar els actors que necessiten (Bijker, Hugues i Pinch, 1987 i Mackenzie i Wajcman, 1985).

Tanmateix, aquestes investigacions no s'han referit als aspectes lligats a la utilització de l'objecte per part de l'usuari, com si aquest no tingués altra solució que adoptar l'objecte tècnic tal com l'ha definit el conceptor. És a dir, no s'han preocupat per les transformacions socials que introdueix l'objecte tècnic en el mitjà on s'utilitza ni en els canvis que es produeixen en les relacions que els individus estableixen entre ells i l'objecte tècnic. D'aquesta manera, la sociologia de la tecnologia presenta forats importants i l'àmbit del consum es presenta encara com "una caixa negra".

Altres estudis fets des del corrent de l'anàlisi social feminista s'han interessat més específicament en els processos d'utilització o "d'adopció" de les tecnologies pels usuaris (R. Schwartz Cowan, 1983 i J. Wajcman, 1991), però aquests estudis no consideren el procés de construcció de la tecnologia i no analitzen les relacions que es poden establir entre les solucions tècniques del conceptor, les formes d'utilització que els venedors, els publicistes, etc. atribueixen a l'objecte tècnic i els efectes que generen en la vida quotidiana dels usuaris i usuàries (M. Akrich, 1990).

La investigació que presenta aquesta comunicació, sobre l'ús de la rentadora, parteix del seguiment de la trajectòria de la rentadora en la seva totalitat, des de la

concepció fins a la utilització final. Això ens permet establir una comparança entre l'usuari teòric i l'usuari real. Ens condueix a preguntar-nos si la utilització inscrita en la rentadora al llarg de la concepció i la fabricació determinen o no la seva utilització real, i a analitzar el poder real dels que concebeixen i produeixen aquesta tecnologia sobre les persones a les quals va destinada. Finalment, ens permet plantejar el paper que té la tecnologia en la transformació de les pràctiques i les relacions domèstiques, és dir, analitzar l'*impacte* de la tecnologia, una vegada establert el caràcter indissociable entre allò que és tècnic i el que és social.

1. L'ÚS "PROGRAMAT" DE LA RENTADORA

Aparentment, la màquina de rentar presenta com un objecte a la disposició dels usuaris, és a dir, homes i dones, indistintament, per facilitar les tasques domèstiques, sense condicionar en absolut el tipus d'organització o de distribució del treball a l'interior del col·lectiu que comparteix la seva utilització.

Malgrat això, aquesta neutralitat de l'electrodomèstic s'ensorra quan s'analitzen les seves característiques tècniques i la publicitat que l'acompanya, ja que la manera en què ha estat concebut, fabricat i difós tendeix a predeterminedar no solament qui (home o dona) haurà d'utilitzar-lo amb preferència, sinó també el tipus d'organització domèstica que s'haurà de consolidar al seu voltant.

En la concepció i la fabricació de la màquina de rentar es prenen decisions que condicionen les solucions tècniques que s'adopten. Aquests processos estan basats en una visió comunament acceptada de manera "implícita", ja que no se'n parla, que l'usuari principal i pràcticament exclusiu de la màquina de rentar serà una dona. Així, els comandaments són botons d'una grandària que s'adapta a la mida de les mans d'una dona, les proves d'utilització simulada les efectuen dones que controlen si la duresa dels comandaments no es massa elevada per a ser manipulats per una dona, etc.

Però no solament aquests aspectes més aparents indiquen que l'usuària potencial d'aquest electrodomèstic serà una dona, sinó que el propi funcionament de la rentadora porta incorporat una sèrie de mecanismes que difícilment es poden utilitzar correctament si no es disposa d'una sèrie de coneixements sobre les matèries tèxtils i el seu comportament en el rentat.

En efecte, el rentat automàtic no és una tasca domèstica senzilla, sinó que necessita una sèrie de coneixements que no s'adquireixen amb una simple lectura del manual d'instruccions que acompanya la rentadora. En particular, la utilització de la màquina de rentar exigeix una operació delicada prèvia, que és la selecció i la classificació de la roba per tipus de matèria i resistència dels tenyits, i de la brutícia. Es necessita, a més, un coneixement dels efectes dels diferents programes segons la temperatura, fases i durada, per tal de poder escollir el programa més adequat en funció de la naturalesa i l'estat de la roba seleccionada.

Cal doncs, disposar d'uns coneixements tècnics sobre les propietats dels diferents tipus de matèries tèxtils junt amb una experiència del rentat.

Actualment, les dones disposen majoritàriament de coneixements que podríem anomenar com a "cultura de la rentadora", ja que és un bé de consum de masses que es troba en el mercat des de fa més de trenta anys i són les dones les que tradicionalment l'han utilitzat. D'aquesta manera, les dones acostumen a fer servir aquest objecte tècnic amb uns coneixements bàsics adquirits, que els permet prescindir dels consells o recomanacions que figuren en els manuals d'ús i evitar, per exemple, programar els rentats amb les temperatures desmesurades que continuen aconsellant els fabricants de rentadores.¹ De fet, els coneixements que posseeixen les usuàries formen part de la cultura domèstica que les dones han adquirit per mitjà de l'aprenentatge del gènere femení i que es transmet de mares a filles.

Aquestes competències no tenen el seu origen només en la "cultura de la rentadora", sinó que les seves arrels provenen del rentat manual, que tota dona ha practicat i continua practicant ocasionalment i que li ha procurat la saviesa sobre la resistència de les taques o de la brutícia sobre determinats teixits, com també saber com evitar la seva persistència. Aquests coneixements, basats en l'experiència i la repetició dels gestos, no constitueixen un saber i són difícilment transmissibles, per això, sovint, són assimilats amb una capacitat natural exclusiva de les dones.

D'aquesta manera, la rentadora, encara que es presenti com un instrument "automàtic", producte de la tecnologia moderna, necessita aquests coneixements de caràcter més aviat artesanal i no pot ser utilitzada correctament sense recórrer, com a mínim, en les fases de preparació i programació del rentat. Així, la determinació que la dona sigui la usuària principal i gairebé exclusiva d'aquest electrodomèstic figura en les pròpies característiques tècniques de l'aparell. Per tant, la seva aparició en el mercat més aviat reforça la funció de mestressa de casa i, contràriament a allò que es podria esperar, no facilita la redistribució de les tasques domèstiques entre homes i dones, ja que els homes difícilment poden responsabilitzar-se de la cura de la roba si no han adquirit prèviament aquestes competències. D'aquesta manera, les solucions tècniques que s'han adoptat per al rentat automàtic representen un obstacle, gens despreciable, per a una intervenció més important de l'home en el rentat de la roba. A més, com que no hi ha cap sistema formal d'adquisició d'aquests coneixements i les dones accepten difícilment que l'aprenentatge dels homes es faci per la pràctica de la repetició d'errors. Per això, els homes, per poder participar en el rentat de la roba, s'han de situar prèviament en una posició d'aprenents enfront de les seves companyes, la qual cosa crea una sèrie de problemes en les relacions de parella i més quan

1. Els manuals indiquen la temperatura de 90° per a la roba blanca, com tovalloles o llençols, quan de fet no és necessari bullir aquest tipus de roba, ja que les normes d'higiene imperants (dutxa diària, rentat de roba més freqüent i desaparició d'epidèmies) no necessiten aquesta mesura.

aquest aprenentatge és en relació a una màquina, àmbit en el qual els homes es consideren més coneixedors que les dones.

Aquests aspectes ajuden a comprendre per què els conceptors (homes) han adoptat unes solucions tècniques que incorporen els coneixements que ja s'han assenyalat. Cal dir que els conceptors (homes) tenen tendència, per desconeixement i manca de pràctica personal, a infravalorar les dificultats reals, per exemple el risc de tenyit o l'arrugat per excés de temperatura. Ells, prefereixen dedicar-se a resoldre problemes tècnics relacionats amb l'obertura de la porta o la duresa dels comandaments, cosa que els permet, implícitament, tenir una visió de la usuària com un ésser dèbil o despistat que necessita la seva atenció protectora. Això té com a conseqüència immediata que el disseny del funcionament corrent de l'aparell presento unes llacunes importants, que probablement no existirien si les dones participessin activament en els processos de concepció i posada a punt dels objectes tècnics. Un segon aspecte, no menys important, és que els responsables de la concepció i la producció donen per suposat que són les dones les que utilitzaran la màquina de rentar i que aquelles tenen suficients coneixements acumulats per fer-se càrrec, sense massa problemes, del seu funcionament. De fet, com ja s'ha dit, les dones han adquirit, per la pràctica del treball domèstic, el coneixement tecnològic adequat per evitar els "errors" que inclou un electrodomèstic dissenyat pels homes. En conseqüència, les dificultats d'utilització que afecten principalment els usuaris poc experimentats en la cura de la roba, és a dir, els homes, no es tenen en compte des de la concepció i la fabricació, ja que són un col·lectiu que no representa, de moment, des del punt de vista del mercat, un grup d'usuaris suficientment nombrosos per ser considerat com un objectiu comercial interessant.

Com a resultat d'aquesta lògica de la construcció de la tecnologia domèstica, els homes, emparats en el seu desconeixement de les tecnologies de la llar, poden mantenir-se al marge d'aquestes tasques, quan no són exclosos per les mateixes dones que els consideren uns "inútils".

En definitiva, les solucions tècniques que s'han trobat per rentar la roba automàticament, tant en la concepció com en la fabricació, són coherents amb la persistència de la divisió sexual del treball en l'àmbit domèstic.

Lògicament, les parelles que accepten que siguin les dones les que realitzin en exclusiva les tasques domèstiques no han de resoldre grans problemes respecte a la distribució de les tasques. En el nostre estudi hem trobat que, d'una manera general, en les parelles ja consolidades des de fa temps, els homes només realitzen tasques en posició d'ajudants o bé especialitzats en certes tasques puntuals, i la cura i rentat de la roba és una tasca exclusiva de les dones. En canvi, entre les parelles d'edat més jove i més recentment constituïdes, entre les quals l'ideal d'igualtat està més present d'alguna manera, el capital de pràctiques adquirides per la dona en el seu aprenentatge del gènere femení és un obstacle per a una redistribució més igualitària d'aquesta tasca domèstica. Per això, en aquestes parelles, molt sovint, l'home accepta de fer funcionar la màquina (posar

la roba a la rentadora, col·locar el sabó i apretar un botó), però es resisteix a realitzar les tasques preparatòries com és seleccionar i classificar la roba o escollir el programa adequat, i per tal de cometre errors adopta per rentar-ho tot en fred.

Aquest és un primer pas, evidentment insuficient per parlar d'una redistribució de les tasques, tanmateix, cal tenir present que si els homes s'han incorporat en el rentat de la roba és per mitjà de la rentadora, ja que cap dels homes entrevistats té experiència en rentar a mà, excepte en situacions especials com per a algun d'ells en el servei milita i, a més, es mostren reticents a fer-ho. En canvi, totes les dones entrevistades continuen rentant a mà alguna peça de vestir delicada.

Els objectes tècnics són les "joguines" dels homes i la màquina de rentar és una "joguina" que, junt amb l'avenç de les idees sobre la igualtat, condueix lentament els homes a realitzar les seves primeres experiències en el rentat de la roba.

Tanmateix, la manera masculina d'utilitzar la màquina de rentar té un efecte pervers envers la complexitat dels programes de rentat, ja que converteix encara més² en irrisoris els esforços dels conceptors per introduir un nombre de programes més gran en les màquines més modernes i que, a més, constitueix un dels arguments de venda d'aquest electrodomèstic.

2. LA MÀQUINA DE RENTAR ÉS "UNA COSA DE DONES"

La "programació social" de l'ús de la màquina de rentar, que porta inscrita en les solucions tecnològiques adoptades, també es pot veure en el contingut de la publicitat dedicada aquest electrodomèstic.

El llançament a gran escala de la rentadora va representar una operació publicitària de gran envergadura, donada l'amplitud dels mercats potencials. Per això va ser molt important seleccionar amb precisió la imatge que s'havia de projectar del nou aparell i els missatges que l'havien d'acompanyar.

Si s'analitza la publicitat és significatiu constatar que no s'utilitzen arguments que podrien presentar la màquina de rentar com un factor potencial d'"alliberament" de les tasques domèstiques, ni tampoc com un element que podria incidir en una més gran flexibilitat en la distribució sexual d'aquestes tasques. No s'utilitzen mai uns missatges com per exemple: "posi en marxa la rentadora i no es preocupi per la seva roba", o bé: "és senzilla de manipular i el seu marit podrà cuidar-se de la roba en lloc seu". Al contrari, no es tracta en cap cas d'alliberar la dona de les tasques de la llar (*L'Officiel*, 1977 ni tan sols d'estalviar temps, ja que podria induir a pensar que la dona vol descarregar-se del seu paper. Per això, a partir de la imatge de la mestressa de casa complidora i dedicada a la família, es recerca un

2. Les dones tampoc utilitzen tots els programes que han incorporat els conceptors en les rentadores, ja que la pràctica mostra que n'utilitzen regularment un màxim de tres.

fenomen d'identificació entre aquesta imatge i la màquina de rentar. De fet, els missatges giren entorn de la següent equació: la rentadora necessita a la dona per funcionar i la dona necessita la màquina per complir millor el seu paper de mestressa de casa.

Així, un primer tema privilegiat dels anuncis serà que la màquina no pot funcionar bé sense l'atenció tendra de la dona. Amb l'ànim de no alterar la funció i la imatge social de la mestressa de casa, cal que la introducció de la rentadora automàtica no signifiqui en cap cas una "manca de cura, d'atenció, de tendresa o d'entrega". En aquest sentit els missatges celebren el paper tradicional de la dona.

Un altre tema fonamental de les campanyes comercial consisteix a presentar la màquina de rentar com l'instrument ideal per a la dona que vol complir bé el seu paper tradicional. Per això la publicitat s'encarregarà d'anunciar "que és una màquina que cuida la roba com ho farien les seves mans". En aquest mateix sentit s'inscriuen els anuncis de sabons per al rentat quan comparen la roba de dues amigues i que una d'elles no aconsegueix un rentat tan perfecte com l'altra ja que no utilitza el sabó que s'anuncia.

Recentment, un eslògan que anuncia el darrer model d'una marca de prestigi en el mercat es presenta com: "la millor amiga de la meva mare", i el text afegeix: "de totes les mares".

Finalment, cal assenyalar aquells anuncis que presenten la màquina com "formant part de la família" i en aquest sentit cal preguntar-se si forma part de la família o bé, al contrari tendeix a "constituir" l'organització familiar.

3. LA MÀQUINA DE RENTAR PORTA INCORPORAT UN MODEL DE FAMÍLIA

Bruno Latour assenyala que la construcció social de l'objecte tècnic s'acaba amb una fase de clausura que determina les característiques definitives de l'aparell tant tècniques com d'ús social.

La màquina de rentar, tal com se la coneix avui en dia, s'ha configurat en relació amb un determinat marc familiar, característic de les societats occidentals i amb una determinada organització del treball domèstic. Com ja s'ha vist, l'aparell porta incorporats uns mecanismes de funcionament i unes característiques tècniques que configuren unes "instruccions d'ús social" i que no per ser implícites no deixen de pesar amb molta força sobre els futurs usuaris.

El tipus d'usuari potencial també està implícit en les dimensions de la capacitat de rentat. En efecte, la capacitat del tanc ("cuba") (5 kg. de roba) està dissenyat per el rentat programat d'una família composta per quatre o cinc persones i tota desviació respecte a aquesta situació mitja es tradueix per unes dificultats suplementàries d'ús o per un sobrecost. Aquest és el cas de les persones soles, per exemple, o de les parelles sense fills que es veuen obligades a utilitzar els

programes de mitja capacitat, que tenen un cost en aigua, sabó i energia més elevat en relació a la quantitat de roba rentada, o bé, han de guardar més temps la roba bruta fins a poder arribar a omplir una rentadora.

De la mateixa manera, la solució tecnològica que s'ha escollit per al rentat obliga al grup, familiar o no, a posar en comú la roba bruta per poder posteriorment seleccionar la roba per colors o per matèries i finalment rentar-la en un programa determinat, el que implica una certa concepció del treball domèstic. De fet, la manera "racional" d'utilitzar la rentadora porta cap a un cert tipus de funcionament familiar, al marge del qual l'aparell sembla disfuncional o mal aprofitat.

Les persones que no s'adeqüen a aquest model implícit experimenten en la utilització de la rentadora una sèrie d'obstacles dels quals se'n ressenten d'una manera confosa però continuada. És per això, que les parelles recent constituïdes i que no estan disposades a la integració de les pràctiques domèstiques, o senzillament les parelles que podrien tenir una altra concepció del treball domèstic es veuen obligades a actuar d'una manera irracional respecte al "programa d'ús social" inscrit en l'aparell o bé a ser incoherents respecte al seu comportament desitjat. Imaginem-nos, per exemple, que vulguin cuidar-se cadascú de la seva roba..., enfront de l'aparell que es presenta per un ús col·lectiu. En aquesta situació, la cosa més probable i més corrent és que es cedeix poc a poc a les exigències de l'objecte per finalment emmotllar-se a la forma de família que els ofereix l'aparell.

En definitiva, en la concepció, la fabricació i comercialització de la rentadora de manera soterrada existeix una mateixa representació del paper de la dona i de l'organització domèstica que acaba inscrivint-se en les característiques de l'aparell i que condiona el seu ús. Així, es confirma que la construcció de la tecnologia, i en particular de la tecnologia domèstica, no és un procés neutral.

BIBLIOGRAFIA

AKRICH, M. «De la sociologie des techniques à une sociologie des usages, L'impossible intégration du magnétoscope dans les réseaux câblés de première génération». *Revue Techniques et Culture: Des machines et des hommes*. [París: Editions de la Maison des Sciences de l'Homme], (juliol-desembre 1990).

BIJKER, W.J.; HUGUES, T. P.; PINCH, T. *New Directions in the Social Studies of Technology*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1987.

L'OFFICIEL. *Setmanari Equipement Ménager*, núm. 500 (1977) [Número especial Livre d'Or de l'électroménager européen, 1952-57].

MACKENZIE, D; WAJCMAN, J. [ed. 1985] *The Social Shaping of Technology*. Milton Keynes: Open University Press, 1985.

SCHWARTZ COWAN, R. *More Work for Mother: The Ironies of Household Technology from the Open Hearth to the Microwave*. Nova York: Basic Books, 1983.

WACJMAN, J. *Feminism confronts Technology*. Cambridge: Polity Press/Basil Blackwell, 1991.